

všecky ty dnešní pokusy a pěšinky, domněle vedoucí z měšťáckého umění, nemohou vést k proletářskému umění, nebudou nikdy proletářským uměním, neboť kdybychom to neřekli včas, opakovaly by se později donekonečna výčitky, až nastane zde nebo onde, dříve nebo později návrat k východisku jako důsledek proletářství bez proletariátu.

Z umění měšťáckého rovnou v umění proletářské se nedostaneme ani s marxističtějšími názory, než jsou názory Devětsilu, soudruhů Hory a Píši. Nejsme prostě hotovi ještě s měšťáckým světem uměleckým. Tento svět není ještě zcela mrtev, metá stále ještě pitvorné kozelce, velmi zábavné i pro literární mládež socialistickou.

A tak, po našem soudu, můžeme jen jedno: odvrátit se od umění a obrátit se k proletariátu. Měšťácké umění nestane se proletářským, dostane-li proletářské a socialistické záplaty. Ale z básnické mluvy, která vědomě bude chtít být srozumitelnou a užitečnou jen proletariátu jako novinářský článek nebo řeč z tribuny, mohou nejspíše v dalším vývoji vzniknout, především v proletariátu samém ovšem, zárodky skutečného umění proletářského. A jen touto cestou vžije se umění, byť v nejprimitivnější podobě, v masu dělného lidu jako pomalu samozřejmá součástka jejich života.

Umění jako mocnost znamená v dnešní sociální revoluci, která je konečným rozlomem dvou světů, pouze jakousi plodnicí houby na prach drcené mezi dvěma kameny. Rozptyluje se do větru, ale na těle proletariátu zachytí se její zárodky a z nich vzroste teprve umění nového světa.

Nebudme domýšliví, že zachraňujeme umění svým křečovitým tápáním. Musí zahynout v tomto světě, aby z mrtvých vstalo ve světě novém, majíc své kořeny již v nové třídě, vládnoucí, aby skutkem se stala beztrždní společnost.

(Proletkult II, str. 266–268, 23. 5. 1923)

Kdybychom hlásali: Chceme umění agitační!, nemohli bychom jistě vydat hesla méně vhodného a méně — prozíratelného, oportunního. Dnešním umělcům, prošlým školou měšťácké estetiky, nezdá se, aspoň v teorii, nic tak protivným a absurdním, jako když se od nich přímo žádá určitá tendence a určitá agitace formou uměleckou.

Čím více měšťácké umění se individualizovalo a odcizovalo, nikoli jen „lidu“, ale i veliké většině své třídy, čím méně chtělo a mohlo vyslovovat široce kolektivní myšlenky a city, tím nepřátelštější byli umělci „tendenci“ a „agitaci“ — třebaže bylo vždy velmi obtížno stanovit, kde tendence počíná a končí, kde počíná a končí tendenční umění. Všeobecně jen určitý druh tendencí politických a sociálních byl dán do klatby, kdežto převážné množství tendencí ostatních mělo v měšťáckém umění vždy tradiční právo domovské.

Nechybíme snad příliš, vyslovíme-li tu názor, že obecně připuštěny byly v měšťáckém umění všeobecné a hodně abstraktní tendence náboženské, filosofické, svobodářské, humánní, vlastenecké ap., ale vylučovány tendence zcela konkrétní, hlavně rázu politického a sociálního.

Umělec stával se v měšťáckém světě z tlumočitele národních a lidových myšlenek, citů a požadavků stále více nadřazeným činitelem, pohybujícím se ve „vyšších sférách“, nad životem, jež soudil a zobrazoval v nadlidských rysech; jeho subjektiv-

nost platila za vyšší objektivnost, až konečně proměnil se v nedůtklivého a osamoceného obyvatele „věžičky ze sloni“, opovrhujícího „všivými požadavky“ normálních pozemšťanů.

Legenda o velekněžské povaze a pozici umělcově rozplynula se ovšem v novější době, aristokratičnost umění odhalena jako úpadková choroba umění třídy, která se rozkládá, požadavek civilnosti umění pronikl jako důsledek pocíťované izolovanosti umění, jako demokratická reakce na úpadek aristokratismu, neživotně zapředeného do svého hedvábného kokonu.

Třebaže však civilní umění je tedy zároveň i vzdálenou ozvěnou dnešního zápasu sociálního a zůstává v širokém smyslu pojmu jedinou dnešní možností, je nicméně odsouzeno předem k zakrslému vývoji, poněvadž chybí mu přirozený základ, kulturotvorná třída. Civilní umění měšťácké orientace, majíc za sebou třídu se rozkládající, zvrhne se nutně v pouhou hru více nebo méně vyhledávající senzaci, kdežto civilní umění orientace proletářské, snažící se přiblížit k třídě teprve dospívající, bude dlouho tapat mezi dvěma světy.

Jak jsme v předešlém článku snažili se vysvětlit, je hlavním nesnázím civilního umění proletářské orientace, nebo jak se u nás dnes říká, „proletářského umění“, to, že sice mluví mnoho o proletariátu a jeho revoluci, ale jen velmi výjimečně dostává se k proletariátu a do proletariátu, jen velmi zřídka stává se povznášejícím tlumočnickem jeho myšlenek, citů a požadavků, ač jen touto cestou mohlo by nabýt trvalejší a plodnější hodnoty, než je hodnota pouhého časového směru z doby rozkladu měšťáckého umění.

Kde je vina?

Soudruh Lunačarskij ve své zprávě k IV. kongresu KI o výsledcích uměleckých snah ruské vlády konstatuje určitý neúspěch „agitačního umění“ (pojem vznikl a byl formulován v sovětském Rusku) a odůvodňuje jej především tím, že nešlo se dosti umělců, kteří by byli úplně srostli s úlohou uměleckých buditelů a tlumočnicků proletářské revoluce.

To je totéž, co pozorujeme i u nás. Naši „proletářští“ básníci (o jiných umělcích ani nemluví) považují v důsledku své

kastovní výchovy a své odvislosti od měšťácké estetiky za nutnost, aby jako umělci zůstali nad proletariátem, a zůstávajíce nad proletariátem zůstávají nutně i nad jeho revoluci, která jim neznámá úkoly všedního dne, nýbrž sváteční den bariád a rudých praporů. Cítí se natolik povzneseni podle staré tradice, že se považují za oprávněné proletariát kritizovat a strhovat s jeho hlavy sentimentální svatozář, aniž však přitom jsou schopni utvrzovat jej v jeho kladech, které má jako třída i jako bojovná armáda, a vést i povzbuzovat jej k lepšímu.

To jedni. Druzí jsou jednak úplně v zajetí estetismu, jednak zápasí s tradičními lyrickými sklony, brnkajíce vždy znova na strunách maloměšťácké poezie krásných citů idylických, třebaže jindy dovedou se nejvíce přiblížit k poezii pro proletariát.

Zkrátka: jedněm estetika, druhým povaha brání ve splnutí s proletářskou revolucí, a obé je měšťáckého nebo maloměšťáckého původu. Emancipace uměleckých duchů z předchozí minulosti je těžká, a je-li těžká v Rusku, je ještě těžší u nás. Umění má cestu k proletariátu nejen neurovnanou, nýbrž zabarikádovanou, a k dynamitu „agitačního umění“ jen zřídka a těžce se odhodlává.

A přece jen „agitační umění“ mohlo by v této době natrvalo prokrestit řádnou cestu mezi proletariátem a uměním, ukázat proletariátu, že umění zaslouží si stát se závažnou složkou jeho života.

Přízpůsobující se cele nikoli tomu neb onomu estetickému zákoníku či evangeliu, nýbrž potřebám proletářské revoluce, počítající s mentalitou a chápavostí dělnické třídy, ale dosti silno vlastní vírou a láskou, aby překonalo všechna nebezpečí číhající na tendenčního umělce, jen „agitační umění“ může dobýt si srdcí mas a připravit v jejich kolektivní mysli půdu pro budoucí umění opravdu proletářské, tj. z proletariátu pro proletariát kvetoucí bez jakéhokoliv omezení.

K tomu však, jak bylo řečeno, je třeba umělců úplně srostlých se svou úlohou v proletářské revoluci, umělců, kteří do-

vedou spálit za sebou všechny mosty k starému uměleckému světu a k estetické společnosti měšťácké, silných a neohrožených umělců, milujících více revoluci než umění a dovedoucích svůj talent obětovat věci proletářské.

Jejich ctí a slávou nebude estetická hodnota jejich díla, kterou dobojovavší budoucnost překoná a zapomene snad jako vřavu válečnou, nýbrž účinek jejich díla v proletariátu, jeho hodnota revoluční, proměňující se v průbojného spolučinitele kulturního.

Přesto bylo by dnes nebezpečno, jak jsme řekli na počátku, volat: Chceme umění agitační! Nikoli proto, že bychom vzbudili vehementní odpor všech dnešních umělců, i těch nám nejbližších — to by konečně nebylo neštěstí, estetickým kavárnám chutnaly by aspoň lépe cikorkové odvary a vlašné vody — nýbrž spíše proto, že nepovolání mohli by tento požadavek provádět a ještě více, než dosud se to děje, fingovat svou lásku k proletariátu a revoluci, která ve skutečnosti je nejvzácnější.

„Agitační umění“, má-li být tím, čím ho potřebujeme, musí právě vykvést z horkých a oddaných srdcí, která jsou rovněž velmi vzácná.

(Proletkult II, str. 300—302, 6. 6. 1923)

I

Knihou Rudé zpěvy (vydala Večernice) vstupuje básník St. K. Neumann, jehož nejprudší doba tvůrčí věnována byla protestům individua proti societě, chvále přírody a technické civilizace, na pole básnění proletářského. I v Rudých zpěvech doznívá ještě ovšem starý vzdor silné osobnosti proti beztvárnosti celku a žije v nich ozvěna básníkovy civilismu. Má v Rudých zpěvech báseň, jež opěvá americký film, jenž mnohostí a názorností svých obrazů mu uvádí na mysl úžasný veletok mužské energie, proměněné v 19. a 20. století v zázračné dílo mechanické civilizace. Napadá ho sice, že život uprostřed veškeré té krásy lidského vývoje zůstává nedokonalý a nespravedlivý, ale „ty historky jsou k smíchu; vraždi se, když chceš, pro pověry a předsudky, pro mamon, blud a lež; já trpěl, trp, jak já měj v lásce, v nenávisti, jen život nechť jako kulka vypálená sviští přes hypochondrie“. Složitá konstrukce továrny dojíhá a opájí básníka „nových zpěvů“, komín Ringhofferovky „mladému se bohu podobá“, bohu průmyslovému. Mohutný dojem vyvolává v básníku, jdoucím po ulici, obraz dělníků elektrické dráhy, spravujících v hluboké noci při prudkém světle obloukovek, „elektrických měsíců“, uliční koleje.

*A lana břemena zdvihají,
ramena břemena nesou,*